№ 237 Դեկտեմբերի 19 (31) 1881 Դեկտեմբերի 19 (31) № 237

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ. կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց խնդիր:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Բագուից: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ֆրանսիա: Անգլիա: Իտալիա: Արտաքին լուրեր:—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Դաւիթ բէկ:

ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

„Journal d'Orient“ լրագրի № 50 մէջ տպվեցաւ Թիւրքաց Հայաստանի ազգահամարը, որից երևում է թէ քրիստոնեաները Թիւրքաց Հայաստանում աւելի բազմաթիւ են, քան թէ մահմետականները: Այն հայոց վիլայէթներում, որոնց համար ինքնավարութիւն է պահանջվում, յայտնվում է որ հայերի և ասորիների ազգաբնակութիւնը միասին համում է 1,152,854 թիւն: Բայց որովհետև այդ ազգահամարը կատարվեցաւ հայոց պատրիարքի հրամանով, Թիւրքաց կառավարութիւնը իր կողմից հրամայել է նոր ազգահամար կատարել հայոց նահանգներում:

Վիէննայի ֆրանսիական թերթը հետաքրքիր մանրամասնութիւններ է հաղորդում թէ ինչպէս է կատարվում կառավարչական ազգահամարը: Պաշտօնեան տեղացի մի մահմետականի և մի քրիստոնեայի ուղեկցութեամբ շրջում է քաղաքի կամ գիւղի մէջ և ներկայանալով իւրաքանչիւր տան դրան առջև հարցնում է դուռը բաց անողին թէ ինչքան բնակիչ ունի այդ տունը: Կանայքը և աղջիկները չեն հաշւում, այդպիսով երկրի բնակիչների կէսը, ուրեմն, անտես է առնվում: Բացի սրանից հայերը, որոնք ծանրաբեռնված են այլ և այլ հարկերով, դիտմամբ պակաս են ցոյց տալիս իրանց ազգակիցների թիւը, որպէս զի պակաս հարկ վճարեն կառավարութեանը: Տէրութեան հաշւողները մտնելով մի հարուստի տուն, հրամայում են բերել իրանց համար մի ձու ձաշ, կաֆէ, ծխախոտ,—և այն ժամանակ տան բնակիչների հաշիւը կատարվում է աւելի էլ անհոգ կերպով:

Մահմետականները, ընդհակառակն, ենթարկված լինելով զինուորագրութեանը, չեն կարող ծածկել իրանց թիւը պաշտօնական հաշւողներից:

Ընթերցողները տեսնում են, ուրեմն, որքան թերութիւններ ունի Թիւրքաց կառավարչական ժողովրդագրութեան սիստեմը, և որքան կարելի է հաւատալ Թիւրքաց պաշտօնական ազգահամարին:

Բայց „Ժուրնալ դ'Օրիան“ լրագրում տպված Հայաստանի ազգահամարը աւելի ճիշդ կարելի է համարել, թէև այդ ազգահամարի մէջ ցոյց տուած հայերի թիւը կարելի է minimum համարել: Չը պէտք է մոռանալ որքան արգելքների է հանդիպել հայոց պատրիարքը իր դիտաւորութիւնը իրագործելու ժամանակ:

Այդ ազգահամարից յայտնվում է որ հայերը Թիւրքաց Հայաստանում կազմում են ազգաբնակութեան մեծամասնութիւնը, այն է 1,152,854 հոգի, այն ինչ մահմետականները՝ թիւրքերը, քիւրդերը և չերքեզները միասին, շատ շատ 900,000 հոգի: Չը պէտք է մոռանալ որ մահմետականների այդ թւի մէջ Թիւրքաց կառավարութիւնը հաշւում է և քիւրդերի այն թափառական ցեղերին, որոնք ամենևին Թիւրքիահպատակ չեն, այլ պարսկահպատակ են և որոնք ամառը անցնում են Պարսկաստանից դէպի Թիւրքաց Հայաստանը:

Եւ չը նայելով այդ ճարտարախօս թւանշաններին, եւրոպական դիպլօմատիան դեռ ևս չէ համոզվում Թիւրքաց Հայաստանին ինքնավարութիւն տալու և այդ երկրի մէջ քրիստոնեայ նահանգապետ ու քրիստոնեաներից բաղկացած վարչութիւն նշանակելու անհրաժեշտութեան մէջ: Վերջին լուրերին նայելով թիւրքիան դարձեալ դիտաւորութիւն ունի նշանակել Հայաստանում մի մահմետական նահանգապետ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Դեկտեմբերի 4-ին

Անցեալ շաբաթ այստեղի հայ թատրօնասիրաց խումբը ներկայացրեց Սունդուկեանի «Քանդված Օջախ» պիէսան և «Անանուն կատակ» վօդեվիլը: Առաջին պիէսան լաւ անցաւ: Ներկայացման նպատակը բարեգործական էր, բայց հաշիւը դեռ ևս չէ տրված:

Մահմետականների մուհարրամի տօնին հայ կանայք էլ փնում են պարսից մզկիթը, նուիրում են փող ու շորեր և լաց են լինում, կուրծքին զարկելով: Եթէ հայ լուսաւորչական հոգևորականներից լսէինք քարոզներ, կենդանի ջերմեռանդ խօսք, այդ տեսակ անճոռնութիւն չէր պատահի:

Երկու շաբաթ է որ ձիւնել էր Բագուի մէջ: Բայց ձիւնը կրկին հալվել էր: Իսկ այսօրվանից սկսվեց խսկական ցուրտը և կրկին ձիւն է գալիս:

Հաւատացնում են որ այստեղի Նաւթատէրերը սպասում են որ բոլոր ընկերները Ռուսաստանից վերադառնան, որպէս զի ձևոք տան մի ընկերութեան կազմակերպութեանը, որ պէտք է մրցէ Նօբէլի հետ: Սրանց պարագլուխն է պ. Միրզօեվ: Կը սպասենք:

Յայտնի է որ չոգեկաթսան տաքացնելու համար այրում են փայտ, քարածուխ, և այլն: Մի տասը տարի առաջ այստեղ պ. Լենց հնարել է ֆարսունկա ասված մեքենայ, որի երկու ծորակներ, որոնց միջից է գալիս մինով շոգին, իսկ միւսով նաւթի մնացորդ և այդպէս թրջվելով բոցավառ-

---

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

—

ԺԹ.

Չը նայելով Զէվու բերդի երեք անցքերը փակված էին հայոց զօրքերով, բայց այդ անցքերից մուտք գործելը սարսափելի դժուարութիւններ ունէր: Բաւական էր, որ Թուրքերը կանգնեցնէին իւրաքանչիւր անցքի վրա յիսուն հրացանաւորներ, այնուհետև ոչ մի հայ զինուոր չէր կարող մուտք գործել բերդի մէջ: Այդ հասկանում էր բերդակալ խանը, և այդ էր նրա յամառութեան գըլխաւոր պատճառը: Նա անխուսափելի էր համարում, որ թշնամին կարողանար գրաւել իր անրում, որ թշնամին կարողանար գրաւել իր անառիկ ամրութիւնները: Այդ հասկանում էր և բէկը, չէր ցանկանում իր կողմից մեծ կորուստով ձեռք բերել նրա ամրութիւնները: Նա աշխատում էր իր զինուորների արիւնը փոխարինել պատերազմական խորամանկութիւններով: Իսկ այդ խորամանկութիւնները արդէն գործ դրված էին: Բայց ոչ խանը և ոչ նրա աւագանին չը գիտէին, որ թշնամին արդէն բերդի միջումն է, գործում է, ոտքայթներ է լարում հէնց նրանց քնթի տակին…

Բանակալը կարող է երկնել միայն հրէշաւոր մտքեր. ռազմագիտական նուրբ կանխատեսութիւնները նրան ծանօթ չէին: Գլխատելով իր հայ բնակիչներին, և նրանց կառափները նետելով դէպի թշնամու բանակը,—դրանով խանը մտածում էր սարսափ ձգել բէկի վրա և նրան հեռացնել իր բերդի մօտից: Խանի հրամանը արդէն յայտնի էր թէ բերդի Թիւրք բնակիչներին և թէ նրա զինուորներին: Վաղորդեան նահապը կատարելուց յետոյ պիտի սկսվէր կոտորածը: Հայերի տները, կայքը, կանայքը, զաւակները արդէն հարևանցօրէն բաժանված էին իրանց դրացի մահմեդականների մէջ: Եւ այդ կարգադրութիւնները յայտնի էին իրանց՝ հայերին:

Այդ կարգադրութիւնների վրա ծիծաղում էր մի սարսափելի մարդ, ծիծաղում էր հոկայի և սատանայի ծիծաղով: Նա գտնվում էր նոյն ժամում իւզբաշի Սարգսի տան սենեակներից մէկի մէջ, որը առանձնացած, բաժանված էր կանանց բնակարանից:

Իւզբաշի Սարգիսը մի պատկառելի ծերունի էր, խելացի, փորձված և բարեխիլ: Նա ծանօթ էր խանին որպէս հայերի ներկայացուցիչը, որպէս նրանց տանուտէրը: Երբէք նրա տանից պակաս չէր լինում Աստուծոյ հիւրը, իսկ այս գիշեր ընդունել էր իր մօտ այն «սարսափելի մարդուն», որ վերևում յիշեցինք:—Դա տէր Աւետիքն էր, բէկի անգութ զօրապետներից մէկը: Նրա չորրջը չարված էին մի քանի հոգի բերդի հայ բընակիչների երևելիներից, ուշադրութեամբ լսում էին նրա խօսքերը:

Տանուտէրը, որպէս զի մահմեդականների կասկածը չը յարուցանէ իր տան մէջ հաւաքված ժողովի վրա, առաջուց լուր էր տարածել, թէ գիտաւորութիւն ունի հայերից մի մեծ գումար հաւաքել, ներկայացնել խանին, և դրանով նրա բարկութիւնը ամոքել, և նրա հպատակ, հաւատարիմ հայերի կեանքը ազատել կոտորածից: Այդ լուրը հասել էր խանի ականջին: Նա իր մէջ նոյնպէս ծիծաղում էր հայերի միամտութեան վրա, սպասում էր ստանալ գումարը, յետոյ հրամայել, որ նրանց գլխատեն:

Բայց իւզբաշի Սարգսի տան խորհուրդը, փոխանակ «փէշքէշի» վրա մտածելու, զբաղված էր այլ պատրաստութիւններով:

Տէր Աւետիքը, որ բէկի կամաւորների թւում մտնելուց յետոյ զինուորականի հագուստ էր կըրում, և որը այդ բերդում մտաւ սափրիչի կերպարանքով, այժմ հագած ունէր քահանայի նուիրական զգեստը: Երևի, ռամկի վրա աւելի ազդեցութիւն գործելու համար, պէտք էր այդ հագուստով ներկայանալ նրան: Նա դարձաւ դէպի իր շուրջը նստողները, ասելով.

—Ձեզ պէտք է կոտորեն, անպատճառ պէտք է կոտորեն, այդ դուք ինքներդ գիտէք: Ուրեմն ձեզ համար մի և նոյն է, թէ ինչ մահով կը մեռնէք: Աւելի լաւ չէ՞, որ սուրը ձեռքում պաշտպանէք ձեր անձը, ձեր կնիկները, ձեր զաւակները ու տղամարդի պէս մեռնէք: Բայց եթէ լսէք ինձ, ես կարող եմ հաւատացնել ձեզ, որ կենդանի կը մընաք: Դուք կազատէք ձեր անձը ու բոլոր նրանց, որոնք սիրելի են ձեզ համար: Ձեզ հարկաւոր է մի քանի ժամ կռւել միայն, և շուտով կը տեսնէք, բէկի զօրքերը ձեզ օգնութեան հասած: Այնուհետև այն, որ մահմեդականները վճռել են գործ դնել ձեզ վրա, մենք գործ կը դնենք նրանց վրա…

—Մենք պատրաստ ենք, ասաց նրանցից մէկը,—բայց դժուարութիւնը նրանումն է, որ զէնքեր չունենք, մեր զէնքերը խլեց խանը:

—Դուք ուժեղ ձեռքեր ունէք և այդ բաւական է, իսկ զէնքեր յետոյ կը տանք ձեզ, ասաց քահանան:—Հարկաւոր է սկզբում զինուորվել այն գործիքներով, ինչ որ կը գտնվի ձեր տներում. թող լինի դա կացին, ուրագ, մանգաղ, բահ, շամփուր, մահակ, վերջապէս հասարակ փայտի կտոր, մի և նոյն է: Այդ զէնքերը ձեզ պէտք են միայն փողոցներում պաշտպանվելու համար, իսկ երբ կը հասնենք ամրոցին, այնտեղ կը փոխէք ձեր ունեցածը խսկական զէնքերով:

—Ի՞նչպէս, հարցրին նրանից:

—Ես հարկաւոր չեմ համարում ձեզ բացատրել, թէ ինչպէս կարող է յաջողվել այդ, բայց իբրև քահանայ, իբրև Աստուծոյ տաճարի պաշտօնեայ, հաւատացնում եմ ձեզ, որ ինքը մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը կօգնէ մեզ և թոյլ չի տայ, որ իր գառները մորթվեն մահմեդականների ձեռքով: Ձեզ հարկաւոր է միայն այնքան քաջութիւն ունենալ, և հասնել մինչև խանի ամրոցը:

—Բոլոր դժուարութիւնները մինչև այնտեղ ողջութեամբ հասնելն է, ասաց նստողներից մէկը:

—Ոչինչ դժուարութիւն չը կայ: Ձեզ յայտնի է, որ մենք այդ մասին բոլոր կարգադրութիւնները արել ենք: Ես ինքս իմ քաջ ընկերներիս հետ կառաջնորդենք ձեզ: Դուք միայն այն ասացէք, թէ քանի հոգի կարող էք պատրաստել:

—Աւելի քան հարիւր հոգի:

—Այդ բաւական է: Ուրեմն պէտք չէ ժամանակ կորցնել. շուտով գնացէք, թող ձեզանից ամեն մէկը պատրաստէ իր մարդիկը:

Ծերունի Սարգիս իւզբաշին մինչև այժմ լուռ էր. երբ նկատեց, որ քահանայի խօսքերը բաւական ազդեցութիւն գործեցին, ինքն նոյնպէս աւելացրեց.

—Այդ մարդիկը, տէր հայր, անձնանուէր մարդիկ են, ես դրանց ճանաչում եմ, և՛ քաջ մարդիկ են: Ինքս շատ անգամ ականատես եմ եղել դրանց քաջութիւններին: Մինչև այսօր հայի ձեռքը կապված էր, այժմ, փառք Աստուծոյ, կապանքը քանդվեցաւ: Պէտք է մենք էլ ցոյց տանք, որ մարդիկ ենք, անասուններ չենք, որ ամեն կերպ գործածեն մեզ:—Վեր կացէք, զաւակներս, դարձաւ նա դէպի նստողները,—գնացէք, ինչպէս տէր հայրը ասում է, պատրաստվեցէք: Մեր փրկութիւնը մեր քաջութեան մէջն է: Աստուած էլ չէ օգնում մարդուն, երբ նա ինքն իրան չէ աշխատում օգնել: Գիտէք այն առածը, թէ կանգնած եզը ինչ օգուտ է հանում քնած եզան գլխին…

Բոլորը կանգնեցան ոտքի վրա:

Ծերունին այժմ դարձաւ դէպի տէր Աւետիքը.

—Դրանք կը գնան, կը պատրաստեն իրանց մարդիկը, բայց դուք, տէր հայր, առաջուց պէտք է յայտնէք դրանց, թէ որտեղ պիտի հաւաքվեն և երբ պէտք է յարձակում գործեն:

—Ի հարկէ, պէտք է յայտնեմ, խօսեց քահանան:—Ես իմ մարդիկների հետ կը սպասեմ ձեզ ամխալաճաւների հրապարակի այն անկիւնում, որտեղից մի խուլ, նեղ փողոց տանում է դէպի խանի ամրոցը: Դուք ամեն կողմից փոքրիկ խըմբերով, առանց աղմուկ հանելու, կը հաւաքվէք այնտեղ: Իսկ յարձակումը կը կատարենք ուղիղ այն ժամանակ, երբ խանի ամրոցից կը յայտնվեն հրդեհի բոցերը, և երբ մի փչանք կը բարձրանայ օդի մէջ: Այդ երկուսը՝ փչանքը և հրդեհի բոցերը կը յայտնվեն մի և նոյն րոպէում: Այդ երևոյթները պէտք է ընտրէք ձեզ որպէս առաջնորդ. չը մոռանաք:

Ծերունին վեր կացաւ բաց անելու սենեակի դռները, որտեղ նրանք նստած էին: Տէր Աւետիքը կրկին դարձաւ դէպի իր աջակիցները այդ խօսքերով.

—Ես ձեզանից, զաւակներս, ոչ խօսք, ոչ երդում և ոչ մի այլ ուխտ չեմ պահանջում, որով-

վում է: Նրանից յետոյ պ. Կարապետեան աւելի կատարելագործված փարոսնկա է հնարում, որ և ընդունված է արդէն շոգեկառքերը և շոգեկաթսաները տաքացնելու. դա մինչև այժմ եղածներից իր յարմարութեամբ գերազանցում է: Բացի Կարապետեանի կատարելագործվածից, չմեռցի Գունդէր նոյնպէս հնարեց մի այլ տեսակը, որ նոյնպէս շատ յարմար է գտնված: Թող գործարանատէրերը ուշադրութիւն դարձնեն երկու վերջինների վրա:

Ալ. Արէլեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Յիշեցնում ենք հայ հասարակութեանը որ վաղը, կիրակի օր, ժամը 11-ին առաւօտեան, լինելու է Արծրունու Թատրոնում «Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան» ընդհանուր ժողովը:

—

Մեզ խնդրում են յայտնել որ հետևեալ անձինք նուիրել են հետևեալ գումարները յօգուտ «Հայոց Բարեգործական» ընկերութեան: Վարդուհի Դաւթեան Անանեան և Ալէքսանդր Սոտեփանեան Անանեան 1,000 րուբլ, Յովհաննէս Ալէքսեան Զիթախեան 300 ր., Սօֆիա Սողոմոնեան Զիթախեան 300 ր., Մարիամ Յովհաննիսեան Զիթախեան 300 ր., Աննա Յովհաննիսեան Զիթախեան 300 ր., Դարիա Ալէքսանդրեան Մանթաշեան 300 ր., Ալէքսանդր Յովհաննիսեան Մանթաշեան 300 ր., Աննա Ալէքսանդրեան Մանթաշեան 300 ր., Մարիա Տէր-Աստուրեան և Գրիգորի Տէր-Աստուրեան 600 ր., Թագուհի Մէլիք-Ազարեանց և Ալէքսանդր Մէլիք-Ազարեանց 600 ր., Յովհաննէս Խմնեան 300 ր., Վարվարա Բարսեղեան Թամամշեան 600 ր., Գէորգ Թամամշեան 300 ր., Բարսեղ Թամամշեան 300 ր., Կատարինէ Թամամշեան 300 ր., Քրիստափոր Թայլրեան 300 ր., Յուլիանէ Թայլրեան 300 ր.: Մենք այս անգամ տպում ենք այս նուիրատուների ցուցակը, բայց մշտապէս տպել մեր լրագրի էջերում յօգուտ «Բարեգործական» ընկերութեան հաւաքվող փողերը չենք կարող, եթէ ոչ լրագրի մէջ տեղ չի մնայ ուրիշ յօդուածների համար: Մենք շատ անգամ տսել ենք որ կարող ենք տպել միմիայն այն նուիրատուների ցուցակները, որոնց փողերը մեր խմբագրութեանն են յանձնվում: Իսկ եթէ «Բարեգործական» ընկերութեան խորհուրդը կամենում է, մենք կարող ենք շարունակել նրա նուիրատուների ցուցակները տպել մեր լրագրի յայտարարութիւնների բաժնում:

—

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ գրում են. «Ձեր թղթակիցները նկարագրում են ինչպէս գործարանատէրերը հարստահարում են մշակներին, բայց ոչ ոք չէ գրել նոյեմբերի 9-ին պ. Քալանթարեանի ստեարագործարանում պատահած հրդեհի մասին, որտեղ այրվեցին 4 հոգի երիտասարդ մշակներից, որոնցից երկուսը մեռնի դարձան, իսկ երկուսը բաւական փնասվեցան:»

—

Գերասան պ. Սաֆրազեան, ինչպէս մեզ գրում են, հասաւ Բագու և մտադիր է այդտեղ երկու ամիս մնալ, հայերէն ներկայացումներ տալու համար:

—

ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ մեզ գրում են: «Ձեր լրագրի առաջնորդող յօդուածները «Եւրօպա և Հայաստան» և «Հայոց օրգանները» մեծ համակրութեամբ կարդացվեցան այստեղի մտաւոր շրջաններում: Գուցէ կաջողվի այստեղ իրագործել մի տեսակ համագամակութիւն յօգուտ փարիզի «Union Republicaine» և Լօնդոնի «Արևելեան լրագրի:»

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ մեզ շնորհակալութիւն են յայտնում «Մշակի» № 214 և 216 առաջնորդող յօդուածների համար:

—

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեզ գրում են, որ Գէորգեան ճեմարանի վեց հազարանոց տեսուչ պ. Նահապետեան քանի մի ժամանակ սրանից առաջ աքսորել է ճեմարանից մի աշակերտին, որի յանցանքը միայն այն էր, որ չէինալ աշակերտը արձակուրդ առնելով իր հայրենիքը, Ախալցխա գնալու, վերադարձին մի քանի օրով ուշացել էր ներկայանալ ճեմարանը:

—

Մեզ գրում են Վաղարշապատից, որ ճեմարանի մէջ կրօնագիտութիւնը երկրորդական տեղն է բռնում: Հինգերորդ և վեցերորդ դասատներում կրօնը ամենևին դաս չէ տրվում:

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ պ. Աչօտ Տէր-Վարդանեան խնդրում է մեզ տպել հետևեալը: «Մի քանի բաժանորդներ ճանապարհ ընկնելով դէպի Թիֆլիս, խոստացել են անձամբ վճարել խմբագրութեանը «Մշակի» բաժանորդագնի իրանց պարտքերը: Իսկ 1880 թւի բաժանորդներից՝ Գրիգոր Ոսկանեանից, Գրիգոր Եղիազարեանից և Ֆարամազ Մէլիք-Ալլահվէրդեանից ես երբէք փողեր չեմ ստացել:»

—

Բագուից մեզ գրում են որ այս տարի Բագուի հայ-բողոքականներից շատերը դիտաւորութիւն ունեն գրվել «Մշակին»:

—

Մեզ գրում են Երևանից հետևեալը: «Հոկտեմբերի վերջերին երկու բաղիշեցի վաճառականներ սպանվել են Ափաջուղի և Կարանիի մէջ: Նրանցից տարել են 2000 օսմանեան ոսկի: Նրանց ազգականները եթէ սպանողների հետից ընկնեն, կողոպտած ոսկիները յետ կը ստանան և մարդասպանները կը պատժվեն: Սպանողները յայտնի են, նոյնպէս յայտնի է թէ ինչպէս նրանք իրանց գոհերին խաբէութեամբ հեռացրին կարաւանից, ինչ կարաւանի մէջ են եղել,—բոլոր այդ մանրամասնութիւնները յայտնի են շատերին Ափաջուղի բնակիչներին: Սպանվածների ազգականներին մեծ օգնութիւն կարող է տալ Կարանիի Հուսէյն աղան, որ մի արդարադատ և արդարասէր քիւրդ է:»

—

Ստացանք ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ «Ժօրժսալ դ'Օրիանի» համար 15 րուբլ բաժանորդագին հետևեալ անձերից. Սահակ Առաքելեանց, Ա. Աֆրիկեանց, Պ. Բէգարեան, Ն. Կարապետեան, Ս. Պալասանեանց, Ի. Խաչատուրեանց, Մ. Մուշեղեանց և Հ. Շամշեանց: Առաջվայ 524 րուբլ գումարի հետ կանի 539 րուբլ:

—

Բագուից մեզ գրում են: «Շուտով այստեղ լինելու է սիրողների մի ներկայացումն, պ. Սաֆրազեանի խմբի մասնակցութեամբ: Կը խաղան «Շուշանիկ» ողբերգութիւնը: Ներկայացումը կը լինի յօգուտ արտասահմանում մի թղթակից պահելուն:» Այդ նպատակով մեր թղթակիցը ունի արդէն ժողոված 16 րուբլ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ.

—

Պառլամենտական պարապմունքների շրջանը Ֆրանսիայի մէջ վերջացրած է հէնց այն ժամանակ, երբ արմատական կուսակցութեան անդամները մտադիր էին պառլամենտական ընդհանուր վիճաբանութիւններ բանալ Բուստանի դատաստանական գործի վերաբերութեամբ: Ընդդիմադրական պատգամաւորները որոշեցին հարց բարձրացնել դիպլոմատիական գործիչների գրութեան մասին արտասահմանում: Նրանք կամենում էին առաջարկել պատգամաւորների ժողովին քննել այդ մարդկերանց գործունէութիւնը վերջին տարիների ընթացքում, որպէս զի ճշդութեամբ որոշվի արտասահմանում գործող ֆրանսիական դիպլօմատիայի երկրորդական գործիչների պատասխանատուութեան չափը: Արմատականների լրագիրները այն կարծիքի են, որ դատաւորների արդարացնող վճիռը Րօշֆօրի գործի վերաբերութեամբ անհերքելի բողոք է կառավարութեան քաղաքականութեան դէմ Տունիսի մէջ: Նրանց կարծիքով նախկին մինիստրները առանց պառլամենտի համաձայնութեան մի վտանգաւոր ձեռնարկութիւն են սկսել: „Rappel“ լրագիրը, որ առաջ Գամբետտայի կուսակիցների կողմն էր հակված, նորից թշնամական դիրք բռնեց մինիստրութեան վերաբերութեամբ: Պատգամաւոր Լօկրուա յայտնում է այդ լրագրի մէջ, որ մինիստրութեանը երեք շաբաթ ժամանակա-

---

հետև, հաւատացած եմ, որ ձեր ընտանիքի և պատուի պաշտպանութիւնը պահանջում է կատարել այն, ինչ որ ձեզ պատուիրեցի: Հիմայ գնացէք, զաւակներս, Տէր ընդ ձեզ: Մի մոռացէք ածխավաճառների հրապարակը և մոքնիրումդ պահեցէք ձեզ յայտնած նշանները՝— Հրդեհը և փչանքը: Դարձեալ ասում եմ ձեզ՝ աշխատեցէք աղմուկ չը բարձրացնել, աշխատեցէք, որքան կարելի է, ձեր հագուստով նմանվել թուրքերին:

Նրանցից մէկը ասաց.

—Ձեր օծեալ աջով երդվում ենք, տէր հայր, որ կը կատարենք ձեր բոլոր խրատները, և քանի որ մեր բերանում շունչ կայ, թոյլ չենք տայ, որ մեր աչքերի առջև մեր կիների, մեր զաւակները յափշտակեն, և մեր գլուխները թնդանօթի փասլի տեղ գործ ածեն:

—Օրհնեալ լինիք, զաւակներս, մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսին եմ յանձնում ձեզ. գնացէք, զաւակներս. մեր սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ պապը թող ձեզ ուժ և զօրութիւն շնորհեսցէ:

Նրանք մօտեցան մէկ-մէկ համբուրեցին քահանայի աջը և հեռացան:

Այդ միջոցին ծերունի Սարգիսն էլ վեր առեց իր մահակը, որ գաւազանի տեղ էր գործ ածում, կրթնեցաւ նրա վրա, պատրաստվում էր դուրս գալ սենեակից:

—Դուք ո՞ւր էք գնում, Սարգիս-ապէր, հարցրեց քահանան, զարմացական ժպիտով նայելով նրա վրա:

—Գնում եմ, ասաց նա մի առանձին զզացված եղանակով.—գնում եմ տեսնեմ ջահիլները ինչ են չինում...

—Մի այսպիսի վտանգաւոր գիշերում ձեր դուրս գալը լաւ չէ, Սարգիս-ապէր, ասաց նրան քահանան:

—Օրհնած, ինչով պէտք է վատ լինի, այսուհետև ինչ էլ որ ապրում եմ, այդ էլ աւելորդ է. իմ ոսկորները վաղուց պէտք է փթած լինէին:

Նա չը սպասեց քահանայի հետևեալ խօսքերին, օրօրվելով, դուրս եկաւ սենեակից, որ տեսնէ, թէ ջահիլները ինչ են չինում: Զառամեալ սրտի մէջ եռ էր գալիս երիտասարդական աշխոյժը. ցանկանում էր, եթէ իր բազուկներով չէ կարող օգնել գործին, գոնէ իր խրախոյսներով քաջալերէ կռուողներին: Նա կանչել տուեց ծառային, որ առաջնորդէ իրան. ծառան պիտէր նրա սովորութիւնները: Գիշերները ծերունու աչքերը լաւ չէին տեսնում. ծառան բռնեց նրա ձեռքից, սկսեց ման ածել մթին փողոցների մէջ, անդադար զգուշացնելով. «այստեղ մի փոս կայ, այստեղ մի քար կայ» և այլն:

Տէր Աւետիքը մնաց սենեակում միայնակ: Նաւեր կացաւ, իր քահանայական զգեստը հանեց, մի կողմ ձգեց, ասելով. «Էլ ինձ պէտք չէր», յետոյ սկսեց հագնել իր աշխարհականի հագուստը և կապեց զէնքերը:

Այդ միջոց տխուր, միշտ տրտում մարդը ուրախանալ չը գիտէր. նա առհասարակ գտնվում էր մի տեսակ մռայլ տրամադրութեան մէջ, կարծես թէ, նրան մի բան պակաս էր, կամ մի բան կորցրել էր: Իսկ այս գիշեր նրա խիստ դէմքի վրա երևում էր մի անսովոր ուրախութիւն, որ շատ նման էր գևերի ուրախութեանը, երբ նրանք պատրաստվում են կատարել մի սարսափելի արհաւիրք, մի հրէշաւոր գործ:

Նա մօտեցաւ նեղ լուսամուտին, սկսեց ականջ դնել փողոցից լսվող աղաղակներին: Ամբոխի խռովութիւնը դեռ դադարած չէր:

—Ո՞ւր մնացին այդ պանդուխները, չեն երևում, ասաց իր մտքում փոքր ինչ զայրացած կերպով: Նա սովորութիւն ունէր դէպի իրանից մանկահասակները վերաբերվել այդ խօսքերով:

Վերջապէս յայտնվեցան Ստեփաննոս իշխանը և Մէլիք-փարսադանի որդի Բալի զօրավարը: Քահանան կարճ կերպով պատմեց նրանց, թէ ինչ փոխճան ունեցաւ իր խորհուրդը տեղային հայոց երևելիների հետ, և վերջացրեց իր պատմութիւնը այդ խօսքերով.

—Ձը գիտեմ, որքան յոյս կարելի է դնել դրանց վրա:

—Նրանց վրա յոյս կարելի է դնել, ասաց Մէլիք-փարսադանեանը.—«Նեղ ընկած կատուն առիւծ է դառնում:» Անձնապաշտպանութեան բնազդումը կը ստիպէ նրանց կատարել իրանց խոստմունքը:

—Կը տեսնենք, ասաց քահանան փոքր ինչ երկբայական եղանակով:—Դուք ինձ այն ասեցէք, ականը պատրաստ է:

—Բոլորովին, պատասխանեց Շահումեանը:— Ուղիղ բացվում է դէպի Բայինդուր իշխանի և Մէլիք-փարսադանի բանակը:

—Եւ նրա գոյութեան մասին ոչ ոք տեղեկութիւն չունի:

—Ոչ ոք, բացի Աստուծոյ:

—Իսկ խորէն հայր սուրբը գնացել է:

—Գնացել է, իր սիրելի Սառայի հետ:

—Սառան մեր ամենի սէրին արժանի է, պատասխանեց քահանան կշտամբելով Մէլիք-փարսադանեանի հեգնութիւնը:—Սառան աւելի գործեց, քան թէ մենք ամենքս:

—Իսկ փարիչմը:

—Փարիչմը նոյնպէս, պատասխանեց քահանան մի առանձին ակնածութեամբ:—Եթէ ես նրան տեսնէի, փոխանակ թոյլ տալու, որ նա իմ աջը համբուրէ, ես առաջինը կը լինէի, որ նրա ձեռքը կը համբուրէի: Ամեն մի կին պաշտելի է դառնում, երբ բացի կին լինելուց, մարդ է դառնում, այսինքն կատարում է մարդկութեան համար մի լաւ բան: Այն բոլոր կանայքը, որոնց այսօր տօնում է մեր եկեղեցին, կանացիութեան նեղ սահմանից դուրս եկած, ընդհանուր մարդկային բարութեան համար գործողներն են եղել: Մեզ համար մի և նոյն է, թէ ինչ տեսակ անցեալ են ունեցել Սառան կամ փարիչմը: Թող նրանց անցեալը մռայլոտ լինի, բայց բարի գործը մինչ այն աստիճան պայծառացնում է նրանց ներկան, որ հին մռայլը կորչում է, անհետանում է նոր լուսաւորութեան մէջ: Մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը Մարիամ մագթաղինացիների ձեռքով աւելի շատ գործեց, քան թէ Պօղոսի և Պետրոսի ձեռքով: Աստուած հին մեղքը չէ յիշում, երբ մարդ ներկայանում է նրան որ և է առաքինութեամբ:

Քահանայի խօսքերը բաւական ամաչեցրին Մէլիք-փարսադանեանին, որ նա այնպէս անպատկառ կերպով վերաբերվեցաւ դէպի Սառան և դէպի փարիչմը: Տէր Աւետիքը նոյնքան խիստ էր իր քարոզների մէջ, որքան խիստ էր կռիւի դաշտում: Երիտասարդ Բալին ոչ մի խօսք չը գտաւ նրան պատասխանելու և լուռ կացաւ: Իսկ իշխան Շահումեանը յայտնեց, որ ժամանակ է գնալու:

Երեքը միասին դուրս եկան խղրաշի Սարգսի տանից. փողոցների խառնաշփոթ աղմուկը փոքր ինչ դադարած էր: Խիստ հազիւ պատահում էին զայրացած խմբեր, որոնք աղաղակներ բարձրացնելով անցնում էին: Բայց պէտք չէ մոռանալ, որ մահմեդական ամբոխը այդ ժամանակ քնած էր: Բերդի մեծ մզկիթը լիքն էր աղօթող բազմութիւնով: Ամենքը արտասուքը աչքերում Աստծուց օգնութիւն էին խնդրում: Մօլլաների գլխաւորը, խանից առանձին հրահանգներ ստանալով, կանգնած էր ամբիօնի վրա, քարոզում էր, յորդորում էր, գրգռում էր բազմութեան կատաղի բարկութիւնը «անհաւատների» դէմ: Այս գիշեր նա ներկայացել էր ժողովրդին բոլորովին այլ կերպարանքով. գլխի սպիտակ չալմայի փոխարէն կը բում էր երկաթէ սաղաւարտ, քարոզչի գաւազանի փոխարէն կրում էր երկայն նիզակ, իսկ կրօնաւորի բարեպաշտական զգեստի փոխարէն հագած ունէր զրահ: Նա ասում էր, որ դատաստանի օրում բոլորը սև երեսներով, կը յայտնվեն Մուհամմէդի առեանում, եթէ թոյլ կը տան գաւուրներին ոտք կոխել այն երկրի վրա, որ պատկանում է իսլամի հաւատացեալներին: Իսկ ով որ կը կռուի, արիւն կը թափի, և մեր սահմաններից կը հալածէ գաւուրներին, նա դատաստանի օրում կը ներկայանայ Մուհամմէդի առեանում պարզ և պայծառ երեսով: Նրա ճակատի վրա կը փայլէ նրա քաջութեան աստղը: Եւ մարգարէնաբի մեծը այդ նշանով կը ճանաչէ իր քաջերին և կը վարձատրէ Աստուծոյ դրախտի ամենագեղեցիկ փառքերով:

Մեր երեք հերոսները, անցնելով մզկիթի դռնից, լսեցին այդ խօսքերը: Տէր Աւետիքը ծիծաղելով ասաց.

—Լաւ երազ է, եթէ ի բարին կատարի...

(Կը շարունակվի)